

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ НАУКОВО-ОСВІТНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АПВ ТА РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

ДЕРЖАВНА УСТАНОВА “НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ІНФОРМАЦІЙНО-
АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДІВ “АГРООСВІТА”

ЗАТВЕРДЖЕНО

**Департаментом науково-
освітнього забезпечення АПВ та
розвитку сільських територій
Міністерства аграрної політики
та продовольства України**

“ ___ ” _____ 2014 р.

ФІЗИКО-ХІМІЧНИЙ АНАЛІЗ

ПРОГРАМА

**нормативної навчальної дисципліни для підготовки молодших
спеціалістів напрямку 6.040106 « Екологія, охорона навколишнього
середовища та збалансоване природокористування»**

спеціальності 5.04010602 «Прикладна екологія»

**у вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації Міністерства
аграрної політики та продовольства України**

Київ

“Агроосвіта”

2014

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ НАУКОВО-ОСВІТНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АПВ ТА РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА “НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ІНФОРМАЦІЙНО-
АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
“АГРООСВІТА”

ПОГОДЖУЮ

**Директор Державної установи
“Науково-методичний центр
інформаційно-аналітичного
забезпечення діяльності вищих
навчальних закладів “Агроосвіта”**

_____ **М.П. Хоменко**

“ ” _____ **2014 р.**

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Директор Департаменту науково-
освітнього забезпечення АПВ та
розвитку сільських територій
Міністерства аграрної політики та
продовольства України**

_____ **С.В. Кадигроб**

“ ” _____ **2014 р.**

ФІЗИКО-ХІМІЧНИЙ АНАЛІЗ

ПРОГРАМА

**нормативної навчальної дисципліни для підготовки молодших
спеціалістів напряму 6.040106 « Екологія, охорона навколишнього
середовища та збалансоване природокористування»**

спеціальності 5.04010602 «Прикладна екологія»

**у вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації Міністерства аграрної
політики та продовольства України**

Київ

“Агроосвіта”

2014

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. директора коледжу

_____ **В.С.Шумлянський**

« ____ » _____ 2014р.

ФІЗИКО-ХІМІЧНИЙ АНАЛІЗ

ПРОГРАМА

нормативної навчальної дисципліни

підготовки *молодшого спеціаліста*

галузі знань 0401 Природничі науки

спеціальності 5.04010602 «Прикладна екологія»

Львів
2014 рік

Укладач: Козловська В.Б., викладач Екологічного коледжу Львівського національного аграрного університету

Рецензент: Крєктун Б.В., канд. с.-г. наук, доцент кафедри біології та екології Львівського національного аграрного університету

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Охорона навколишнього середовища

Галузь знань	0401 Природничі науки
Напрямок підготовки	6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування»
Спеціальність	5.04010602 «Прикладна екологія»
Освітньо-кваліфікаційний рівень	молодший спеціаліст
Нормативна/вибіркова	нормативна
Семестр	5
Кількість модулів	3
Загальна кількість годин	108
Види навчальної діяльності та види навчальних занять, обсяг годин:	
Лекції	40
Лабораторні заняття	20
Самостійна робота ,	48
-	
Форма підсумкового контролю	іспит
контрольного заходу	

Вступ

Програма вивчення навчальної дисципліни **Фізико-хімічний аналіз** для вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації Міністерства аграрної політики та продовольства України для спеціальності 5.04010602 «Прикладна екологія» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки молодшого спеціаліста.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є виявлення закономірних зв'язків між складом, будовою і фізичними властивостями найрізноманітніших хімічних систем..

Міждисциплінарні зв'язки: фізика, хімія, математика, загальна хімія, екологічний моніторинг, методи вимірювань параметрів навколишнього природного середовища, аналітична хімія тощо.

Програма навчальної дисципліни складається з таких модулів:

- 1 Оптичні методи аналізу.
- 2 Електрохімічні методи аналізу.
- 3 Фізико-хімічні методи розділення.

1 Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1 Метою вивчення навчальної дисципліни "Фізико-хімічний аналіз" є необхідність ознайомлення майбутніх техніків-екологів з основними методами, що використовуються для аналізу проб повітря, води, ґрунту на вміст забруднювальних речовин. А також навчити майбутніх спеціалістів практично застосовувати теоретичні засади фізико-хімічних методів аналізу.

1.2 Основними завданнями вивчення дисципліни "Фізико-хімічний аналіз" є освоєння класифікації фізико-хімічних методів аналізу; суті методів та області застосування теоретичних засад методів; практики проведення аналізів та застосування їх для аналізу проб повітря, води, ґрунту.

1.3 Згідно з вимогами студенти повинні

знати :

- походження спектру електромагнітного випромінювання
- класифікацію оптичних методів аналізу та їх характеристику;
- закон Бугера-Ламберта-Бера;

- способи визначення концентрації речовин;
- джерела атомізації та збудження атомів;
- рівняння Ломакіна-Шейбе;
- загальну характеристику та класифікацію електрохімічних методів аналізу;
- рівняння Нернста, Льковича;
- класифікацію та характеристику електродів у потенціометрії.

уміти :

- правильно вибрати метод аналізу для контролю якості навколишнього середовища;
- провести фотометричне та потенціометричне визначення певних йонів у пробах повітря, води, ґрунту;
- визначити концентрацію забруднювальних речовин за калібрувальним графіком.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 108 години/3кредити ЄКТС.

Структура навчальної дисципліни є орієнтовною. Під час складання навчальних програм викладачі можуть вносити обґрунтовані зміни та доповнення в зміст програмного матеріалу і розподіл навчальних годин за темами в межах бюджету часу, відведеного навчальним планом на вивчення дисципліни. Внесені зміни та доповнення мають бути обговорені на засіданні циклової комісії і затверджені заступником директора з навчальної роботи.

2 ОРІЄНТОВНА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль		Змістовий модуль		Обсяг годин для окремих видів навчальних занять і самостійної роботи			
№	назва	№	Назва	лекції	лабораторні	самостійна робота	разом
1	2	3	4	5	6	7	8
			Вступ	2	-	-	2
1	Оптичні методи аналізу	1.1	Теоретичні основи оптичних методів аналізу	2	-	4	6
		1.2	Фотометричні методи аналізу	6	20	2	28
		1.3	Нефелометричний та турбідиметричний методи аналізу.	2	-	2	4
		1.4	Атомно-емісійний спектральний аналіз	4	-	2	6
		1.5	Атомно-абсорбційний спектральний аналіз	2	-	2	4
		1.6	Люмінесцентний спектральний аналіз	4	-	2	6
		1.7	ІЧ-спектроскопія	-	-	2	2
		1.8	Рефрактометричний метод аналізу	-	-	2	2
		1.9	Поляриметричний метод аналізу				2
Разом				20	20	18	60
2	Електрохімічні методи аналізу	2.1	Введення в електрохімічні методи аналізу	-	-	4	4
		2.2	Потенціометричні методи аналізу	4	-	3	7
		2.3	Електрогравіметричний метод аналізу	2	-	4	6
		2.4	Кулонометричні методи аналізу	2	-	2	4
		2.5	Полярографічні методи аналізу	4	-	2	6
		2.6	Вольтамперометричні методи аналізу	-	-	2	2
		2.7	Кондуктометричні методи аналізу	2	-	2	4
		2.8	Амперометричне титрування	-	-	2	2
Разом				14	-	21	35
3	Фізико-хімічні методи розділення	3.1	Хроматографія	2	-	2	4
		3.2	Екстракція	2	-	1	3
		3.3	Інші фізико-хімічні методи аналізу: термічний аналіз, мас-спектрометрія, радіохімічні та резонансні.	-	-	4	4
Разом				4	-	7	11
Всього на дисципліну				40	20	48	108

З ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ВСТУП

Якісний і кількісний аналіз - два основні розділи аналітичної хімії. Хімічні, фізичні, фізико-хімічні методи дослідження речовини. Фізико-хімічні методи аналізу - найбільш поширені методи аналізу об'єктів навколишнього середовища. Основоположники фізико - хімічних методів аналізу. Класифікація методів. Вибір методу аналізу.

Модуль 1 Оптичні методи аналізу

1.1 Теоретичні основи оптичних методів аналізу

Природа електромагнітного випромінювання. Хвильові і корпускулярні властивості світла. Спектр електромагнітного випромінювання, його основні характеристики та способи їх виразу (довжина хвилі, частота, хвильове число, інтенсивність випромінювання). Ділянки спектра, які використовуються в аналізі.

Спектр атомів. Основні і збуджені стани атомів та їх характеристика. Енергетичні переходи. Імовірності електронних переходів і час життя збуджених атомів. Спектральні лінії. Зв'язок інтенсивності з числом випромінюючих частинок.

Спектр молекул. Повна енергія молекули як сума електронної коливної і обертальної енергії. Основні і збуджені стани молекул. Особливості молекулярних спектрів. Залежність виду спектра від агрегатного стану речовини.

Способи монохроматизації променевої енергії. Світлофільтри та монохроматори, їх характеристика. Приймачі світла.

1.2 Фотометричні методи аналізу

Колориметричні методи. Фотоколориметрія і спектрофотометрія розчинів. Теоретичні основи методу. Закон світлопоглинання Бугера-Ламберта-Бера та його математичний вираз. Величини, що характеризують поглинання як основну характеристику чутливості фотометричної реакції. Ефективний та істинний молярний коефіцієнт поглинання.

Відхилення від основного закону світлопоглинання. Причини відхилення, пов'язані з немонохроматичністю світлового потоку та станом поглинаючих світло частинок у розчині.

Способи визначення концентрації речовин у фотометричному аналізі: розрахунковий за відомим молярним коефіцієнтом, калібрувальний графік, порівняння оптичних густин, добавок.

Сполучення фотометрії з титриметрією. Гібридні методи - екстракційно-фотометричні, фотометричне титрування.

Лабораторне заняття №1

Побудова спектральної кривої світлопропускання досліджуваного розчину.

Лабораторне заняття №2

Визначення молярного показника поглинання розчинів різної концентрації.

Лабораторне заняття №3

Побудова спектральної кривої молярного показника поглинання розчину.

Лабораторне заняття №4

Вивчення залежності оптичної густини від товщини абсорбуючого шару.

Лабораторне заняття №5

Визначення залежності оптичної густини розчину від довжини хвилі.

Лабораторне заняття №6

Фотометричне визначення міді в розчині.

1.3 Нефелометричний і турбідиметричний методи аналізу

Мутні системи. Рівняння Релея - лежить в основі нефелометричних визначень. Зв'язок між інтенсивністю світла і концентрацією речовини при турбідиметричних визначеннях. Значення умов одержання суспензії. Метод турбідиметричного титрування.

1.4 Атомно-емісійний спектральний аналіз

Джерела збудження: полум'я, електрична дуга сталого струму, дуговий розряд, високовольтна конденсована іскра, плазмотрон.

Якісний і кількісний аналіз. Рівняння Ломакіна-Шейбе.

Спектральні методи визначення концентрацій: напівкількісні (метод порівняння і метод зниження), кількісні (фотографічний, метод трьох еталонів).

Емісійна фотометрія полум'я. Склад і будова полум'я. Техніка визначень і правила безпеки роботи з горючими газами. Застосування полуменевої фотометрії в аналізі природних об'єктів.

1.5 Атомно-абсорбційний спектральний аналіз

Теоретичні основи методу. Способи атомізації. Джерела характеристичного випромінювання. Методи визначення концентрації: метод порівняння, метод калібрувального графіку, метод добавок.

Можливості методу у порівнянні з емісійною фотометрією. Застосування методу.

1.6 Люмінесцентний спектральний аналіз

Явище люмінесценції. Флуоресценція і фосфоресценція. Люміноформ. Закон Стокса. Енергетичний вихід люмінесценції, залежність від ряду факторів.

Види люмінесцентного аналізу: сортовий аналіз, кількісний люмінесцентний аналіз, хімічний люмінесцентний аналіз, люмінесцентна хроматографія.

1.7 Інфрачервона-спектроскопія

Походження ІЧ - спектрів. Валентні, і деформаційні коливання. Ймовірність коливальних переходів. Основні спектральні лінії. Обертони.

Ідентифікація речовин за ІЧ - спектрами. Атласи спектрів.

Застосування ІЧ - спектроскопії при аналізі об'єктів навколишнього середовища.

1.8 Рефрактометричний метод аналізу

Явище рефракції. Теоретичні основи методу: заломлення світла, дифракція, мольна і питома рефракція. Практика рефрактометричного аналізу.

1.9 Поляриметричний метод аналізу

Суть методу. Теоретичні основи. Оптично активні речовини. Методи визначення концентрації оптично активної речовини. Явище інверсії. Апаратура поляриметричного аналізу.

Модуль 2 Електрохімічні методи аналізу

2.1 Введення в електрохімічні методи аналізу

Класифікація електрохімічних методів аналізу. Електрохімічна комірка. Індикаторний електрод і електрод порівняння. Оборотноість електрохімічних реакцій. Рівноважні і нерівноважні електрохімічні системи. Явища, які виникають при проходженні струму (омічний спад напруги, концентраційна і кінетична поляризація). Поляризаційні криві.

2.2 Потенціометричні методи аналізу

Загальна характеристика методу. Класифікація і характеристика електродів у потенціометрії. Металеві, металоксидні, рідкі, газові мембранні електроди. Електроди для вимірювання концентрації іонів H^+ водневий, хінгідронний, сурм'яний. Скляний електрод. Принцип дії. Переваги і недоліки. Електроди порівняння – хлор срібний і каломельний електроди.

Потенціометричне титрування: Вимірювання електродного потенціалу в процесі титрування. Криві титрування. Реакції, що використовуються в потенціометричному титруванні, та вимоги до них.

Переваги і недоліки потенціометричного титрування.

2.3 Електрогравіметричний метод аналізу

Загальна характеристика методу. Теоретичні основи. Рівноважний потенціал і потенціал розкладу. Внутрішній електроліз. Переваги і недоліки методу.

2.4 Кулонометричні методи аналізу

Теоретичні основи. Рівняння Фарадея. Зв'язок з електрогравіметричним методом. Методи кулонометрії. Пряма кулонометрія, кулонометричне титрування та його особливості. Внутрішня і зовнішня генерація титранта. Переваги і обмеження кулонометричного аналізу.

2.5 Поляррографічні методи аналізу

Суть методу і його переваги. Явище поляризації і його види. Поляризація ртутного електрода. Переваги і недоліки ртутного електрода. Характеристика поляррографічної, кривої та умови її одержання. Конденсаторний (ємкісний), міграційний і дифузійний струми.

Граничний дифузійний струм. Рівняння Ільковича. Залежність величини граничного дифузійного струму від природи і концентрації депольаризатора,

характеристики капіляра, висоти ртутного стовпа і температури. Рівняння полярографічної хвилі Ільковича - Гейровського.

Графічна обробка полярографічної хвилі і потенціалу півхвилі ($E_{1/2}$). Потенціал півхвилі і фактори, що впливають на його, величину. Методи кількісного визначення речовини в полярографії.

2.6 Вольтамперометричні методи аналізу

Інверсійна вольтамперометрія. Вольтамперометрія зі швидкою (лінійною) розгорткою потенціалу. Зміннострумова вольтамперометрія.

2.7 Кондуктометричні методи аналізу

Теоретичні основи методу. Питома та еквівалентна електропровідність та зв'язок між ними. Вплив концентрації електролітів на електропровідність. Прямая кондуктометрия і кондуктометричне титрування. Реакції, які застосовуються в кондуктометричному титруванні. Високочастотне титрування. Контроль якості води кондуктометричним методом.

2.8 Амперометричне титрування

Суть методу. Реакції, які використовують в методі амперометричного титрування. Переваги і недоліки методу.

Модуль 3 Фізико - хімічні методи розділення

3.1 Хроматографія

Основні принципи методу і його переваги. Види хроматографічного методу. Газова та рідинна хроматографія. Хроматографічні характеристики (коефіцієнт ємкості, коефіцієнт розділення, характеристики піків). Основні теоретичні положення. Концепція теоретичних тарілок, її недоліки. Кінетична теорія.

Хроматографічний аналіз (якісний і кількісний). Іонообмінна хроматографія.

3.2 Екстракція

Характеристики процесу екстракції. Швидкість екстракції та фактори, які впливають на неї. Реєстрація. Основні органічні реагенти, які використовуються у методі екстракції. Застосування і переваги методу екстракції.

3.3 Інші види фізико-хімічних методів аналізу

Термічний аналіз Основоположники методу. Суть термічного аналізу. Криві охолодження і нагрівання та їх одержання. Термогравіметричний метод аналізу, застосування.

Метод мас-спектрометрії. Суть методу і його застосування. Мас-спектрометри.

Радіохімічні методи аналізу. Радіоактиваційний метод. Метод ізотопного розведення та радіометричного титрування.

Резонансні методи. Методи ядерного магнітного резонансу (ЯМР) і електронного парамагнітного резонансу (ЕПТМР).

4 САМОСТІЙНА РОБОТА

Вимоги до організації самостійної роботи студентів та структура навчальних завдань визначаються робочими навчальними програмами дисципліни.

Завданнями самостійної роботи студентів є підготовка і виконання поточних навчальних лабораторних завдань під керівництвом викладача, а також самостійне вивчення окремих розділів дисципліни.

5 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

- 1 Дорохова Э.Н., Прохорова Г.В. Физико-химические методы анализа. М.: "Высшая школа", 1991. - 255с.
- 2 Набиванець Б.Й., Сухан В.В., Калабіна Л.В. Аналітична хімія природного середовища. – К.: Либідь, 1996. – 304с.
- 3 Клименко М.О., Прищепа А.М., Вознюк Н.М. Моніторинг довкілля. – К.: Академія, 2006. – 359с.
- 4 Ломницька Я.Ф., Чабан Н.Ф. Хімічні та фізико-хімічні методи аналізу в екологічних дослідженнях: навч.-метод. посібн. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2009. – 304с.
- 5 Ляликов Ю.С. Физико-химические методы анализа. М.: Изд-во "Химия". 1974. - 535с.
- 6 Пилипенко А.Т., Пятницкий И.В. Аналитическая химия: В 2 т. - М.: Химия, 1990. - Т. 1-2. – 846с.
- 7 Практикум по агрохимии / Под ред. Минеева В.Г. М.: МГУ, 1989. – 303с.
- 8 Русин Г.Г. Физико-химические методы анализа в агрохимии. М: ВО "Агропромиздат", 1990. - 303с.
- 9 Скоробогатий Я.П. Фізико-хімічні методи аналізу. Л.: Каменяр, 1993. - 164с.
- 10 Физико-химические методы анализа. Практическое руководство. \ Под ред. В.Б. Алесковского. Л.: Химия, 1988. - 374с.
- 11 Грабовський В.А., Караван Ю.В., Токар Ю.С. Методи та засоби оцінки стану довкілля – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2005. -.324с.
- 12 Физический энциклопедический словарь. / Гл. Ред.. А.М. Прохоров. Ред.кол.: Д.М.Алексеев, А.М.Бонч-Бруевич, А.С.Боровик-Романов и др. – М.: Сов. Энциклопедия, 1984. – 652с.

6 ФОРМА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ТА ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Оцінювання якості засвоєння навчальної дисципліни «Фізико-хімічний аналіз» складається з поточного контролю успішності, модульного контролю, та проведення підсумкового екзамену.

Для модульного контролю засвоєння студентами навчального матеріалу, що вивчається під час аудиторних занять і самостійної роботи, передбачено проведення модульних контрольних робіт, порядок проведення та зміст яких наводяться в робочих навчальних програмах з урахуванням наявних засобів діагностики.

Для атестації студентів на відповідність їх знань і вимог, викладених в цій навчальній програмі, передбачене в кінці вивчення дисципліни проведення екзамену, до якого кожен студент повинен виконати всі лабораторні роботи.

В освітньо-професійній програмі спеціальності 5.04010602 «Прикладна екологія» та в робочій навчальній програмі дисципліни «Фізико-хімічний аналіз» створюються фонди засобів педагогічної діагностики, які включають типові завдання, модульні контрольні роботи, тести тощо. Вони повинні забезпечувати об'єктивну оцінку знань, умінь та рівнів набутих компетенцій в галузі 0401 «Природничі науки».